

ՄՈՒՍԱՅՔ ՄԱՍԵԱՑ

ՏԱՐԻ 1865.

ՁԱՅՆ ԸՆԿԵՐԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 25.

Այս հրատարակութիւնը 20րդ տարեթիւնն է.
Հարաւոր օրերը:
Ծանուցման տողը 3 դրէ է:

ԹԻԻ 11.

Համակ և յօդուած ուղղելի աս.
Ա. Հայկունի:
Վարագճի խան վերի յարկ թիւ 3.

Մէկ թիւը 20 բարայ է.

Ա. Զ. Գ. Ա. ՍԻՐԱԿԱՆ

(Շարունակութիւն 10-րդ թիւէն):

Իրաւ է որ՝ ուր որ ազգասիրութիւն չի
կայ, հոն շատ պակասութիւն կայ, շատ չարիք
կը մտնայ, անչափ աւելի որ՝ ամեն տխուր ամեն
մոլութիւն գէշ են, բայց անհատ անձինք միայն
իրենք զիրենք կաւրեն, իսկ ուր որ սէր ազգի
չըլլայ, անոր դէմ ազգի ատելութիւն ըլլայ,
բոլոր ազգ մը կաւրէ. բոլոր ազգի մը փառ կը
հասցնէ, բոլոր ազգի մը աղէկութիւն կը խա-
փանէ. Օնոգը սիրել կամ չը սիրել մեծ բան
է, բայց քիչ փոփոխութիւն կըլլայ, մինակ տան
մը մէջ կըլլայ. իսկ ազգը սիրել չը սիրել՝ մեծ
փոփոխութիւն կը բերէ անչափ աւելի, որչափ
որ ազգը մեծ է քան զմէկ ծնողք մը. Ընոր
համար ինչպէս ան ազգերը՝ որ իրենց ազգը սի-
րեցին նէ՝ շատ առաջ եկան, անանկ ալ իրենց
ազգը չը սիրող ազգերը միշտ վար ընկան.

Օրինակ մը տալու համար՝ ինչ զարմանա-
լի բան կը տեսնաս՝ թէ որ աղէկ մոմտաւոր նա-
յիս նէ. Ընդրիական ծովուն մէկ զին կը տես-
նաս Բալեան ազգը, մէկալ զին Խրվաթ կամ
Քլէւլան ազգը. Բալեանին երկիրը բաց եր-
կիր մըն է, դժար թշնամիի ձեռքէն պաշտպա-
նելու, Բալեան ազգն ալ մարմնով տկար է.
անանկ ուժով մը չեն մէջնները. Իսկ Խրվաթ-
ներուն երկիրը որ Տալմացիա կըսուի՝ քարոտ
բարձր լեռներ են, պաշտպանելը հեշտ (խօլայ)
թշնամույ դէմ. մէջնները որ Խրվաթ են,
բարձրահասակ են, ուժով, սրտոտ, կտրիճ մար-
դիկներ, որ մէջմը կատողին նէ՝ մէկ հոգին տասը
հոգիի դէմ կը դնէ. պղտիկուց ալ միշտ զենք
բանեցնելու հետ են. Հիմա զարմանալին աս է
որ՝ ասանկ կտրիճ ազգը՝ որ պէտք էր մէկ զատ
թաղաւորութիւն մը ունենալ, միշտ ուրիշ
Տերութեանց տակը մնացեր է, ուրիշ տկար
թաղաւորներու ծառայեր է. տկար ազգը վը-

րանին իշխեր է. Ընոր դէմ ան տկար ըսած
Բալեան ազգը միշտ զատ թաղաւորութիւն
ունեցեր է. որչափ իրենց վայ կոխներ ու-
պատերազմական փոփոխութիւններ եղեր են,
վերջապէս ամենէն ալ խաւսցուցեր են զիրենք.
ու զատ զատ Տերութիւններ եղեր են իրենց
մէջ. Մէջերին անչափ պղտիկ Տերութիւն մը
կայ Լուքա ըսուած, որ իր սահմանին մե-
ծութիւնը՝ զրեթէ 25 քմէճէն ինչուան Սեւ
ծովին բերանը կը հասնի, եւ սակայն միշտ ա-
զատ են եղեր, աէր են եղեր.

Երբոր ասոր պատճառը կը մտածենք, կը
զանանք որ՝ Բալեանը իր ազգը կը սիրէ. Ինչ
բանի դնես հասարակի օգտին համար՝ կը միա-
բանի կընէ. իր ազգին բարեքը իր անձին բարի-
քէն աւելի կընտրէ. Իսկ Խրվաթը մէկ պակ-
սութիւն մը ունի որ՝ թող չի տար միաբանե-
լու. աս պակասութիւնն է՝ ոգի վրէժխնդրու-
թեան. անով բոլոր ազգը մէկ մէկու հետ միշտ
թշնամի են. մինակ մարդ մինակ մարդու հետ,
քաղաք քաղաքի հետ, գաւառ գաւառի հետ
միշտ քէն ունին. Երբոր մէկը մէջերնէն կը
մեռցնեն իրենց թշնամիները, ան մեռած մար-
դուն արիւնոտ չապիկը դրան ետեւ կը կախեն,
չեն վերցնէր անկէց, ինչուան որ մեռցնողը զրտ-
նան սպաննեն, երբոր չեն կրնար զանի սպան-
նել, կը նային որ՝ անոր աղբարը կամ անոր աղ-
բականը մեռցնեն. երբոր ան ալ չեն կրնար
ձեռք ձգել մեռցնել, կը նային որ ան քաղքէն
կամ ան գեղէն մէկը մեռցնեն. երբոր ան ալ
չի կրնան, կը նային որ ան գաւառէն մէկը
մեռցնեն.

Ասկէց գեղ գեղի հետ՝ գաւառ գաւառի
հետ միշտ թշնամութիւն ունին, իրարմէ զատ-
ուածի պէս են, իրարմէ կուզեն վրէժ խնդրել.
մէջերին անչափ հուլցմէ քէն պահուած կան-
կըսէին մեզի՝ երբոր 1786 ին հոն գացինք, որ
հարիւր տարիէն աւելի է իրարմէ կուզեն վրէժ

առնել, եւ իրարու միշտ կապարեն, Հայր մը մեռնելու ըլլայ նէ՝ իրենց գաւկնեւուն կը տակ կընէ որ, տղաքներ առ արիւնոտ շապիկը դեռ կախված կեցած է, քանի մէկ պիտոր մը նայ ասանկ, նայեցէք որ վերցնէք: Տեսել է որ ան գեղէն ան դաւառէն մարդ մը մեռցուցէք որ, արիւնին տեղը արիւն գայ:

Ի՞նչ բարբարոսութիւն, ի՞նչ ժանտութիւն, ասկէց է որ՝ միշտ զինեալ կը քալեն իրարմէ վախ ունենալով, եւ իրարու սպասելով: ասկէց է որ՝ իրենց լեռները միշտ իրենց թիւֆէնկներուն ձաներով կը խօսին: ասկէց է որ՝ իրենց հարուստներուն զարդը փարթամութիւնը եղեր է ամեն օտա թիւթիւնիւնիս ունենալ պատին վրայ: հոն չըպուխներուն տեղ թիւֆէնկներ շարված գրած են: որովհետեւ մէջերնին կուր անպակաս է, երբոր յանկարծ կուր սկըսի նէ, որին տունը միտաֆիր գանուին, քառսուն յիսուն հոգի ալ ըլլան նէ, ան միտաֆիրները կարօտ չըլլան իրենց տները վազելու, երթանք թիւֆէնկին առնենք տէյի:

Եւ իսակալութեան եւ վրէժխնդրութեան կիրքը անչափ իշխած է վրանին, որ ոչ գատաւորներուն անը՝ եւ ոչ քարոզչաց խօսքը մէկ շահ մը չընեն իրենց: Տես հիմա ո՛ր հասուց ազգատեցութիւնը առ խրվաթ ազգը: եւ ո՛ր բարձրացուց ազգասիրութիւնը զԴաւեան ազգը, նոյն բաժնի տակ ըլլալով, եւ իրարու դէմ նստած ըլլալով երկու ազգն ալ:

Բայց «Եւանջ թշուառական պատմութեան», ո՛րպէս զոխոտ հանգուրժեցից բերել, զհանգ զժիտս իմ եւ զեղուս պնդեցից: Խոր յողբան: Եւ ազգատեցութիւնը մեր Հայաստանին մէջ ալ ինչ մեծաւոր մարդիկներու գըլուխներ կերեր է: քանի զօրապետներ սպաններ է, քանի թագաւորներ մեռուցեր է, ի՞նչ խելացիներ խաւարեցուցեր է, քանի ներսէսներ, քանի վարդաններ, ի՞նչ բարիքներ՝ հասարակաց աղէկութիւններ խափաներ է, թող տանք Խորենացիին որ ողբայ: Դարեր անցան, տեղէ տեղ փոխուեցան, բայց առ կիրքը չի փոխուեցաւ, իր ազգը տոներ չի մոռցաւ, իր ազգը ատելով՝ եղբայրատեցութեան մէջն ալ կիսնայ, չիմանար:

Երկու բանի վրայ խիստ զարմացեր եմ. մէյմը՝ երբոր խօսիս խրատ տառ մէկի մը ազգասիրութեան կամ եղբայրսիրութեան վրայ, թէ

մէկզմէկ սիրելով ինչ աղէկութիւններ կրնայ ըլլալ, անանկ մտիկ կը դնէ, որ կարծես թէ բոլորովին միտքը պառկեցաւ, (խանդիչ եղաւ), ալ առջի բրածները պիտոր չընէ կրեսա: մէյմալ կը նայիս որ՝ վաղուան օրը ան բրածներէն ալ աւելին կընէ: Մէկալ զարմանալին առ է որ՝ ինքը խրատ կու տայ ազգասէր ըլլալու համար, մէկզմէկ սիրելու համար: Եւ թէ ինչ դէպքան է ազգի կամ եղբոր ատեցող ըլլալ, անանկ որ՝ դուն առջին չես կրնար խօսիլ: քեզի բան մը չի թողուր ուրիշ բան մը խօսաթելու ան բանին վրայօք: վասն զի քենէ աղէկը ինքը զուրցեց: Մաքուլ կրեսա որ՝ ինչ աղէկ ազգասէր եղբայրասէր է սա մարդս: մէյմալ վաղուան օրը կը տեսնուս որ՝ ինքը իր բաժնին դէմը կընէ: իր զուրցածը բան մը չերեւնար իր աչքին: մէկ հասարակաց աղէկութիւն մը պիտոր ըլլայ իր ազգին վրայ, թող չիտար որ ըլլայ, խափանելու կը հոգնի: Եւ մարդն ալ որ խրդմանաբաւոր է, ամեն բանը խղճմանք կընէ: իր ազգը վար զարնելը կամ հակառակութիւնը ջրջընելու խղճմանք չընեն:

Շարունակելի:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Մեր կողմանէ մասնաւորապէս կը խընդրեմք Եզգ: Աւարչութենէն որ ժամ յառաջ ամեն հարկ եղածն անօրինելով, Մարզուանի Գ. Եւաջնորդ Գեորգ Արքազանը ճամբու դնէ: վասն զի նկատել կարեւոր է որ յիշեալ սահմանի ժողովուրդը այսօր յետին աստիճան վշտացեալ է իրեն սիրելի հովիւէն զատուած մնալուն պատճառաւ, որոնց կողմանէ առ մեզ ուղղուած նամակներն թէ հրատարակեմք՝ ամեն Հայու սիրտ պիտի վերաւորուի: Մարզուանի վիճակին մէջ կը թուութեան եւ ուսման արժէքն զգացուած է եւ իգական սեռի կը թուութեան համար ծարաւի են ժողովուրդը: այսպիսի վիճակ մը առանց հովիւի թողուլը անխղճմանքութիւն է եւ Գեր: Գեորգ Արքազանին հոս ժամանակ անցնելը անգթութիւն է եւ ազգատեցութիւն:

— Կը փափաքեմք զիմալ թէ՝ Խարբեր գու Գեր: Եւաջնորդ Եւստոն վարդապետին խնդիրը երբ պիտի վերջանայ, վասն զի առած տեղեկութիւններնուս նայելով, յիշեալ վար-

գապետը Մզգերնու մէջ գտնուած ուրիշ վարդապետաց հետ բազմաթիւ մեծ արժէք ունի. նորա ուսումնականութիւնը, լեզուագիտութիւնը և ճարտարախօսութիւնը զինքը միշտ պատուաւոր կրնեն եւ խարբերդու վեճակն ալ ճիշտ այսպիսի հովիւի մը կարօտ է. այս ընտիր վարդապետին վրայօք ուրիշ ատեն աւելի բացայայտ պիտի խօսիմք:

— Մերիկայի միացեալ նահանգներէն առած նամակներնիս կատուգեն, որ հոն գտնուող Հայ երիտասարդաց ամենքն ալ յաջողութեան մէջ են. նոյա վերայ եւս ուրիշ ատեն աւելի երկար տեղեկութիւններ պիտի տամք:

— 10 երրորդ թիւն, Լեւոնի յօդուածին ծանոթութիւն:

Ուսումը համար Ազգասու մէջ ընկերական կենաց հաճութիւն չի կայ թէ և բնիկ կրնան մը հետ ալ կարգուած լինի. այսպիսին երբ Առաւմտական պաշտօնէն ելէ բնիկներու հետ չի կրնար խառնուիլ. Փօլօնիացւոյ, Հայոց և Արաց մէջ եղած ներդաշնակաւոր «գէ» չկայ Ուսում պաշտօնէից մէջ. ասոնց՝ մանաւանդ երբ ծառայական ստորին կարգերու մէջ գտնուին ժամանակին շատ տհաճութիւններ պանդնի. և թէ որ պատահի որ գլխաւորնիս Փօլ մը, Հայ մը կամ Արացի մը լինի, շատ գէշ կը լինի կացութիւննիս վասն զի նոքա շատ գէշ կը վարուին հետեւնիս:

Ուր են ուրեմն Ազգասու գաւառներուն մէջ Ուսում ազգութեան ոգւոյն նշաններն. և ինչպէս հնար է հասարակաց ուշադրութիւնը չհրաւիրել անոր տկարանալուն և անկման վերայ:

— Ատիտով Մեղուն որ ստրկութեա խաֆալը կանանց և աղջկանց հետ իյնալն ու ելալն շատ կը սիրէր, պէլայի հանդրպետ էր խեղճը մեշու խեչայի մը ձեռքէն, որն որ արալթի արալթի խայպ կը լինէր և խեղճ սրվաճիին մոքէն չանցած օրն կամ գիշերն առջիւր կը տընկուէր. Ղիշէ ասոր պէս խեղճիին ալ որ տեսնելով թէ ալ իրմէ վախճող լօհուսա կնիկներ չէ մնացեր, եկեր անիծեալը մեր պօչին է կպչեր. և այնքան ետեւնուս է ինկեր, որ ձեռնէն ազատելն անհնար է:

Այս անիծեալ թշուառականը որ պարտաւոր էր այս օրերս իւր խոստման համեմատ Պօլսոյ մէջ գտնուիլ և մասնաւորաբար Եւնի գաւառէն ինձ տեղեկութիւններ բերել, չեմ գիտեր

խենդին խելքէն ինչ է փշեր, ելեր մինչեւ Հընդկաստան պրահմներուն գացեր և հոն խել մը իրմէ վախճող անմիտ լօհուսաները լացընելէն վերջը, գեղեցիկ ծեծ մը կերեր, քիւլահին մէկ կողմը կորուսեր և Մեամբի իջեւալ Պաղղիական շողենաւի ընկերութեան մէկ շողենաւու ածխանոցին մէջ մանեւով, դարձեալ Պօլս է եկեր, և մտածելով որ ինձմէ ի գատ բարեկամ չունի, խեղճը երեկ չէ առջի գիշեր ժամկոչէն երկու ժամ յառաջ քովս եկաւ դողալով, որն որ տեսնելուս պէս թէ և տրամեցայ, սակայն մտածելով որ նա ինձ միշտ օգտակար կրնայ լինիլ, սիրտը չի կոտրեցի և քիչ մը ատեն երեսը նայելէս վերջը հետեւեալ խօսակցութեան պարապեցայ:

« Ծօ՛՛ ո՛ւր էիր: »

— Ղէհէլէմին պուճախն էի:

« Ի՞նչ ըսել կուզես: »

— Ես ել կուզեմ որ Հնդկաստան պրահմներուն կուսանաց մէկ վանքն էի:

« Ծօ՛՛ կուսանաց վանքը դու ի՞նչ դործ ունիս: »

— Ի՛նչ աշխարհք է, պէլքի մէջերնին լօհուսա կը գտնուի:

« Եղէկ ամմա, ես քեզի չըսի՞ որ Եւնի դաբուլէն ինձ լուր բեր: »

— Եւր ալ գալ շարթու կը կատարեմ:

« Եղէկ ըսէ՛ նայիմ ի՞նչ տեսար կուսանաց վանքին մէջ: »

— Եւանկ բան մը տեսայ՝ որ պատմեմ նէ բերնիդ ջուրերը պիտի վազէ. և պիտի տեսնես որ Եւնի գաբուէն լաւ տեղեկութիւն մի է:

« Ի՛նչ պատմէ նայինք: »

— Հնդկաստանի մէջ խել մը պառաւ ու առիւզէ կիներէ ծեծ ուտելէս վերջը, գիշեր մը գացի ու կուսանաց վանքի մը քիլէմիաներու արալթիէն թափան իշին մտայ, ճիշդ մէկ սենեակի մը վրայ, որնոր տուն տեղ չունեցող, երկու աղջիկներ ունեցող, ծեր մարդու մը տուեր էին բարեսիրտ պրահմները:

« Պրահմները կով են եղեր, չըսե՛ս: »

— Հիմա կիմանաս էշերուն կովութիւնը և կովերուն էշութիւնը. գիշերուան ժամը քանին լինելն չեմ գիտեր, արթնցայ ու սենեակին մէջ ձայն կայ, և որովհետեւ քունս առած էի, անգին դարձայ, ասդին դարձայ և ծակ մը գտնելով սկսայ դիտել սենեակին մէջի անցած դարձածները:

« Եւ, ի՞նչ տեսար :

— Ի՞նչ պիտի տեսնայի . երկու հնգիկ ու գեղեցիկ աղջիկներ, որոնք ամենայն քաղցրութեամբ խօսելու զբաղեալ էին թշուառական, օտարազգ Պուգիսի մը հետ, իսկ ծերունի հայրերնին սենեակին մէկ անկիւնը, վերմակով մը բոլորովին ծածկուած կը խռկար :

« Օ՜ ոտ ինտոր հայր է եղեր, որ աղջիկներն այդքան ազատ է թողեր :

— Հիմա ազատութեան դար է, հայրերը իրենց աղջիկներուն քէխեայութիւն չեն կրնար ընել, ընեն ալ նէ փարայ չընէր :

« Եղէկ ամա պրահմինները ինտոր՝ կրնան պուգիսիներու հետ բարեկամութիւն ընել և մանաւանդ աղջիկները :

— Քեզի ազատութեան դարու մէջ ենք ըսի, միթէ հոս հայ աղջիկները Յոյն երիտասարդաց հետ չե՞ն տեսնուիր . ես աղջիկներ գիտեմ որ ցորեկները կոյս են և գիշերները Յոյն երիտասարդաց յոյսը, լոյսը և ճրագը :

« Հասկցայ . շարունակէ պատմութիւնդ » :

Չեմ գիտեր խըպըլիկիս խելքին ինչ փչեց, որ մէկէն վրան դող մը եկաւ, անգին նայեցաւ ասդին նայեցաւ ու առաւ քալեց պօռալով « Էրանայի-ի-նա Բալ շաբի-ն » :

ՄՆԱ ԲԱՐԵԱԼ

Մնա բարեաւ, մնա բարեաւ,
Արախ հատորն իմ Սփառակ .
Մի՛ արտասուեր պահէ՛ արցունքդ,
Զայն թափելու կայ ժամանակ :

Մնա՛ բարեաւ անոյշ իմ կոյս,
Մի՛ մոռնար զիս, զի դու ես յոյս,
Ես քեզ միայն պիտի սիրեմ,
Ուր ալ երթամ ու ալ տեսնեմ :

Քե՛զ, քե՛զ միայն, պիտի յիշեմ,
Անուշ Տաորակս, անուշիկս .
Հոգւոյս սիրտը, սրտիս հոգին,
Քնքուշ, բարի, վեհ գեանքս :

Աեմ՛նքս, ըսէ՛ ինձ, հրամայէ՛,
Հրամայէ՛, ուզէ՛ ինձմէ,
Մի՛ նշան՝ որ ապահովիս,
Գիտնաս որ ես Սիրուհիս :

Համբո՛ր մ'ո՛հ ե՛կ, ե՛կ, ի՞նչ անուշ .
Այս բաւ միայն գրաւական .
Կո՛ւրծքդ, ո՛հ, ո՛հ ի՞նչ ջերմութիւն,
Երկի՛նք, տո՛ւր ուժ ինձ բաժանման :

Ըսէ՛ դու ինձ, « ե՛րթ բարեաւ,
Աստուած լինի քեզ պաշտպան »
Եւ ես նոյնը մաղթելով քեզ,
Երթամ, երթամ իմ աննման :

Ե.Օ.Դ

Յառաջիկայ նոր տարւոյն սկիզբէն գրական և ուսումնական ամսատետր մը պիտի հրատարակուի ԾԻԼՆ ԱԽԱՐԱՅՐԻ անունով, որուն խմբագիր—Տնօրէնն է Մեծարգոյ Պ. Մարկոս Եղաբէկեան՝ նախկին խմբագիր « Կուռնի Հայոց աշխարհի » հանգիսին :

Տարեկան գինն է ճանապարհի ծախքով 6 քսաննոց արծաթ Մէճիտիէ :

Ստորագրութեան տեղերն են՝ մայրաքաղաքի մէջ,

Խմբագրին գրասենեակը ՚ի Մահմուտ փաշա՝

Նորատուրկեան Ամոն աղայի խանին մէջ .

Մարգարեան Պ. Յարութիւնի գրատունը ՚ի Մէրճան :

Պ. Յ. Գալաֆեանի գրատունը ՚ի Մահմուտ փաշա :

Եւամնաշէն Պ. Կարապետ Եղաբէկեանի սենեակը ՚ի Բերա, Մեծ փողոց թիւ 228,

վերնայարկ :

Եւ գրամափոխ Կարապետ աղա Տէօքմէ՝

ճեան ՚ի Ղալաթիա, կամրջին գլուխը, Գաղղեան բոսթային դիմացը :

Եզնուական Եղաբէկեան՝ արդէն հանրածանօթ է Հայ հասարակութեան իւր տաղանդովն ու գրիչովն : Ռուսաստանի Կուռնի ամսագրերի շարքին համարու չի պիտի կրնար ստանալ թէ որ Պ. Եղաբէկեան իւր եռանդուն գրիչը նորա չի նուիրէր :

Եյս սիրելի Հայու զաւակը ամեն Հայ պէտք է որ ճանչնայ . և հարկ եղած բաժանորդութեամբ նպաստէ նորա վերոյիշեալ ձեռնարկութեան :

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ՔԻՒՐԲՅԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՁԻՆՃԱՆՃԸՆԻ ԵՐԿՐԱՆԻ, ԹԻԻ 13